

ЛЮБОВ СТРУГАНЕЦЬ

/ Тернопільський педінститут /

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК ПРО КУЛЬТУРУ МОВИ

Володимир Гнатюк як редактор відомих українських видань - Літературно-Наукового Вісника /ЛНВ/, Літературно-Наукової Бібліотеки, Етнографічного Збірника - постійно дбав про рівень культурної літературної мови на сторінках цих часописів. У багатьох рецензіях він оцінював не лише зміст, а й мовне оформлення творів. Його закиди на адресу мовної культури були інколи саркастично гострі, але й справедливі. Учений вважав, що удосконалювати свою мову кожна людина має протягом усього життя. У його рецензії на "Методичний підручник для науки співу з нотъ" /автор М.Копко/ /ЛНВ. -Т.ХІУ. -1901. -Кн. У. -С. 28/ читаємо: "Звісно, що в нас кожний чоловік вважає себе з уродження вже фільольогом і знавцем мови; через те не вважає потрібним учити ся її ..." /Правопис видань повністю зберігаємо/. Критикуючи мову підручника, Володимир Гнатюк звертає увагу на культуру мови вчителя, адже чистота й досконалість, образність мови педагога - джерело збагачення мови учня: "...О.Копко - учитель і мусить мати вплив на вироблення мови учеників". Можливо, "професори, особливо українських гімназій", й ображатимуться за вказані помилки, вважатимуть це за спробу підірвати їх авторитет, але, на думку редактора, "бажаючи вчити інших, треба перше самим навчити ся".

І в наш час, коли суржик і напівмова панують у мовному побуті, не втратили своєї ваги слова В.Гнатюка про те, що необхідно "навчити ся самому чи то української, чи російської мови, а не писати "язичієм", яке уйшло б може ще сто літ тому назад, але не нині" /Усзуї Marcin Marcina .-ЛНВ.-Т.ХVІІІ.-1902.Кн.ІУ.-С.3/.

У неопублікованій брошурі "Уваги про українську правопись та літературну мову" /І.Герета. З неопублікованої спадщини В.Гнатюка ... - Мовознавство. -1971.-№ 3. -С. 81-83/ вчений ставить собі за мету проаналізувати мову українських письменників і тогочасної преси. Знаходимо у ній багато слушних зауважень щодо культури мови. У розділах "Різниці в іменниках", "Прикметники", "Різниці в дієсловах", "Прислівники" запропоновано словнички тих лексем, у вживанні яких найчастіше трапляються помилки, наприклад: заказ "замовлення", любий у значенні "всякий", задавати "задушити", пошуткувати "пожартувати", пополам "по половині", все рівно "однаково" та ін. Небажана й форма самий цікавий, яка й сьогодні порушує літературну норму.

Загальну культуру суспільства й культуру народного мовлення зокрема відбиває мова художніх творів. Однак регульовальна функція культури мови не веде до знищення народних джерел - діалектів. В.Гнатюк у статті "Єретик між москвофілами" /ЛНВ. -Т.ХХУІІІ. -1904. -Кн. X. -С. 24-37/ дає рекомендації щодо виправданого вживання діалектизмів у літературній мові, тобто "1/ Коли хочемо познайомити з ними ширші круги, втягнути їх лексику в літературну мову або взагалі покористувати ся багатством висловів, форм, стилю ... 2/ В белетристиці, коли хочемо надати творови місцеву закраску і викликати тим чином сильніше вражінє у читача".

Привертала увагу В.Гнатюка також культура мови перекладу. У статті "Чи є яка лєґіка у наших москвофілів?" /ЛНВ. -Т.УІІІ. -1899. -Кн. X. -С. 38/ він гостро виступає проти того, що Ю.Яворський "зве нашу мову язиком пастухів", критикує російський переклад новели Василя Стефаніка "Проводи" /в оригіналі "Виводили з села"/. Зіставляючи текст-оригінал і текст-переклад, Володимир Гнатюк виявляє національно-культурні особливості, відображені в художньому творі, з'ясовує можливості їх вербальної трансляції у

сферу іномовної культури. "Про силу і красу отсего перекладу можуть дати понятє ось які "коренно-русскіє" звороти, вжиті перекладачем: ... "продирались солнечные лучи", "заломили руки", ... "над ними колебалось осеннее небо". Учений зауважує, що в окремих випадках лексема-діалектизм, виступаючи назвою етнографічної реалії, замінюється відповідником, який нівелює етнографічну специфіку: "Із хорім" перекладено "изъ хаты /зам. із сїней/". Фіксує семантичну розбіжність, В.Гнатюк припускає, що "перекладач декуди по просту не розуміє свого тексту і перекладає на вгад". Наприклад, золоті чічки - не "золотые игрушки", бо чічка - це квітка.

Саме через редакційні поправки В.Гнатюк дуже часто мав конфлікти з авторами та перекладачами, але на підставі конкретних фактів майже завжди доводив обґрунтованість своїх виправлень тексту /"Ще в справі редакційних поправок". -ЛНВ. -Т.ХХІІ. -1903. -с.235-236/.

У цікавій публікації "В справі нашої народної мови" /ЛНВ. -Т.ХХІІ. -1903. -с. 233-235/ Володимир Гнатюк обґрунтовує правомірність мовного редагування: "...кожна редакция має обовязок дбати про чистоту й добірність мови...". На той час ще не були остаточно кодифіковані норми літературної мови, але вчений переконаний, що "літературна мова всіх наших письменників ... повинна бути одна". Він прекрасно розуміє, що письменник не обмежений тільки нормативним словником, а є найактивнішим творцем національної мови в тому розумінні, що глибоко відчуває народне слово. Ось чому "не треба бути навіть тонким філософом, аби прочитати в нашій журналі одну сторінку і сказати: се писав Галичанин, а се російський Українець. Значить, різниця між письменниками з обох сторін Збруча в мові не затираєть ся..." В.Гнатюк застерігає

від псевдообразності: "Деякі з наших співробітників думають також, що як вони насадять як найбільше незвичайних слів або діалектичних примішок у свої писання, то сим збогатять нашу мову". Такі "примішки" аж ніяк не сприяють культурі висловлювання, формуванню літературної мови, "якою кожний письменник повинен в повні володіти".

Культур-омовні погляди Володимира Гнатюка не втратили свого наукового значення й сьогодні.

ЙОСИП ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ

/ Ужгородський університет /

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК ЯК ДІАЛЕКТОЛОГ

Діалектологія як окрема лінгвістична галузь щільно взаємопов'язана з іншими науковими дисциплінами, зокрема з історією мови, історичною граматикою, ономастикою, етнографією, літературною мовою, літературознавством, історією, археологією тощо. Зміст і специфіка зв'язків діалектології з кожною із названих наук. Взаємозв'язки етнографії з діалектологією в цілому такою чи іншою мірою в залежності від конкретного аспекту і об'єкту дослідження виявляються на всіх без винятку мовних рівнях, особливо ж масово, наочно, безпосередньо і органічно ці взаємозв'язки мають місце в лексиці і дещо менше в фразеології. Взаємозв'язки діалектології /мови/ з етнографією настільки науково продуктивні, що саме на їх ґрунті виникла й успішно, з безперечними перспективами розвивається нова наукова галузь етнолінгвістика.

Для розв'язання конкретних складних наукових контроверз в україністиці широке паритетне творче використання діалектологічних та етнографічних матеріалів, власне, започаткував В.Гнатюк.